

דבי רב שילא אמרי דרשא נוספת מפסוק זה:

כיון שבאה לידו של אדם דבר עבירה פעם ראשונה ושניה ואינו חוטא. שוב [מכאן ואילך] אינו חוטא.

שנאמר: "רגלי חסידיו ישמור".

וכך פירוש הפסוק: "רגלי חסידיו", כשהאדם נהג בחסידות שתי פעמים, ו"רגל" פירושו פעם, כמו שנאמר במדבר כב "שלש רגלים", ופירושו שלש פעמים] — ישמור אותו ה' מן החטא.

וכעין דברי דבי רב שילא [שה' שומר על חסידיו מלחטוא] אמר גם ריש לקיש:

אמר ריש לקיש: מאי דכתיב מה כוונת הכתוב [משלי ג]: "אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן"?

מי שבא לטמא [ללכת בדרך הטומאה] אין עוזרים לו משמים להטמא. אלא רק פותחין לו אפשרות לעשות כרצונו.

ואילו הבא לטהר [ללכת בדרך הטהורה] — מסייעין עוזרים לו משמים.

וכך פירוש הפסוק: אם אדם בא להתחבר ללצים, "הוא" בעצמו יליץ, ולא יעזרוהו משמים.

ואילו לענוים — "יתן חן", מי שבידו לתת חן. שהוא הקדוש ברוך הוא.

תנא דבי רבי ישמעאל משל לדברי ריש לקיש. (21)

משל לאדם שהיה מוכר נפט שריחו רע, ואפרסמון שריחו טוב. בא הלוקח למדוד לט-א נפט, אומר לו המוכר: מדוד אתה לעצמך. [מפני שריחו רע אין המוכר רוצה לגעת בו].

בא הלוקח למדוד אפרסמון, אומר לו המוכר: המתן לי עד שאמדוד איתך כדי שנתבסם אני ואתה.

וכיוצא בזה הבא ליטמא אין עוזרים לו, ואילו הבא להטהר מסייעין בידו.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת של תנא דברי רבי ישמעאל:

תנא דבי רבי ישמעאל:

עבירה מטמטמת — סותמת לבו של אדם שלא יכנס בו שום חכמה.

שנאמר [ויקרא יא] בענין איסור אכילת שרצים: "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם". "ונטמתם" הכתוב בתורה, חסרה בו אות א', לכן אל תקרי "ונטמאתם", אלא — "ונטמטם".

והגמרא מביאה ברייתא נוספת הדנה בפסוק זה:

תנו רבנן:

נאמר: "ולא תטמאו בהם, ונטמתם בהם" ולכאורה יש כאן כפל לשון. [שהרי כבר נאמר "ולא תטמאו בהם" ופשוט שהנטמא הוא טמא].

מכאן דרשו: אדם שנטמא את עצמו מעט,

21. פלא שתנא דבי רבי ישמעאל מביא משל לדברי אמורא [ריש לקיש]. ובעין יעקב הגירסא

מטמאין אותו — נותנים לו אפשרות להטמא הרבה (1).

קדושים" לכאורה יש כאן כפל לשון. מכאן דרשו: אדם שמקדש את עצמו מעט מקדשין אותו הרבה כמו שלמדנו לעיל: הבא ליטהר מסייעין אותו. [והתקדשתם" — מעט "והייתם קדושים" — הרבה. רש"י].

ואדם שמטמא את עצמו מלמטה בעצמו, מטמאין אותו מלמעלה המשטינים. [כלומר שיש הרבה משטינים להטעותו. כדכתיב בזכריה ג והשטן עומד על ימינו לשטנו. ריטב"א" (2)].

אדם שמקדש את עצמו מלמטה בעצמו. מקדשין אותו המלאכים הקדושים מלמעלה ריטב"א].

ואדם שמטמא את עצמו בעולם הזה, מטמאין אותו לעולם הבא.

תנו רבנן:

אדם שמקדש את עצמו בעולם הזה, מקדשין אותו לעולם הבא.

נאמר [ויקרא שם]: "והתקדשתם והייתם

הדרן עלך אמר להם הממונה

הערה הבאה.

2. רש"י לעיל פירש מטמאין אותו הרבה, היינו נותנים לו אפשרות להטמא. מפני שהיה קשה לו שבגמרא לעיל למדנו שהבא ליטמא פותחין לו, אבל לא מסייעין לו. ואולי רש"י יפרש כאן שלא כדברי הריטב"א אלא כפירוש מהרש"א עיין שם.

לעיל אמר רבי שמעון בן לוי [מאי דכתיב אם ללצים... הבא ליטהר]. וזה מיושב היטב, שתנא דבי רבי ישמעאל מביא משל לדברי רבי שמעון בן לוי [ואולי הוא היה תנא].

1. ופירוש הפסוק: "אל תטמאו בהם" מפני שאם תטמאו, בסוף תגיעו למה שנאמר "ונטמתם במ". כלומר, שלא ימנעו ממכם להטמא. רש"י וראה

פרק טרף בקלפי

הפרק שלפנינו ממשיך לעסוק בסדר עבודת יום הכיפורים.

בפרק הקודם למדנו שבמזרח העזרה, לצפון המזבח, העמידו את שני השעירים, וקלפי היתה שם ובה שני גורלות.

ומשנתנו מבארת את סדר הגורל:

מתניתין:

טרף חטף⁽¹⁾ [תפס בידיו את שני הגורלות במהירות] את שני הגורלות הנמצאים בקלפי, והעלה את שני הגורלות שבידיו אל מחוץ לקלפי [גורל אחד בידו האחת, וגורל שני בידו השניה].

גורל אחד כתוב עליו "לשם" [שם המפורש]⁽²⁾, וגורל אחד כתוב עליו "לעזאזל"⁽³⁾.

הסגן של הכהן הגדול היה עומד בימינו של הכהן הגדולן וראש "בית אב" [ראש

המשפחה שהתור שלהם לעבוד היום במקדש]⁽⁴⁾, עמד משמאלו.⁽⁵⁾

אם הגורל של שם עלה בימינו, היה הסגן העומד מימינו אומר לו: אישי [אדוני] כהן גדול! הגבה ימינך, שידעו הכל שהגורל שביד ימין עלה לשם [מאירי].

ואם הגורל של שם עלה בשמאלו, ראש בית אב העומד משמאלו אומר לו: אישי כהן גדול! הגבה שמאלך, וידעו הכל שהגורל שבשמאל עלה לה'.

נתנן [נתן את שני הגורלות] על שני השעירים. את הגורל שביד ימינו נתן על השעיר שבימינו ואת הגורל שביד שמאלו נתן על השעיר שבשמאלו.

ואומר [הכהן הגדול] על השעיר שעלה עליו הגורל לה': "לה' הטאת!"⁽⁶⁾.

רבי ישמעאל אומר: לא היה הכהן הגדול

4. על פי תפארת ישראל לעיל פרק ג אות מח. [ולעיל לו ב הערה 4 התבאר סדר עבודת בתי האבות].

5. כבר שנינו לעיל [לז א] שהסגן עמד מימינו וראש בית אב בשמאלו. וחזר התנא ושנה זאת כאן כדי לבאר לנו את הטעם לדברי המשנה להלן, שאם השם עלה בימינו אומר לו הסגן — "הגבה ימינך". ואם השם עלה בשמאלו, אומר לו ראש בית אב — "הגבה שמאלך".

6. והזכיר שם המפורש ככתיבתו. גמרא הקשה ה"ר אלחנן: בנדרים [י ב] הגמרא

1. בגמרא יתבאר מדוע הוצרך הכהן הגדול לחטוף את הגורלות.

ר"ח פירש "טרף" — עירבב, כדי שלא יתכוין להוציא את השם ביד ימינו [ויבואר בגמרא], וכן פירשו הערוך. והרשב"ם [בבא בתרא קכב ב]. ותוספות רי"ד. והכוונה, שנענע את הקלפי כדי לערבם. ריטב"א [ועוד].

2. יו"ד ה"א ו"א ה"א ככתיבתו [רע"ב, ועוד]. ויש אומרים שהיה מזכיר את השם של ארבעים ושתיים אותיות. עיין לעיל לה, ב הערה 16.

3. כך נקרא כל הר זקוף וקשה כאבן. תפארת ישראל על פי הגמרא לקמן סז ב.

הוא סימן טוב לישראל. (9) ואם יקח את השם במתכוין בימינו, נמצא שלא קיים מצות הגרלה.

ועתה הגמרא מתארת את הקלפי:

אמר רבא: הקלפי של עין היתה. ושל חול [חולין] היתה ואינה עשויה מממון הקדש. ואינה מחזקת [מכילה] אלא כשיעור הכנסת שתי ידיים בלבד.

והגמרא מפרשת והולכת:

מתקיף לה רבינא לדברי רבא:

בשלמא, זה מוכן, שהקלפי אינה מחזקת אלא כשיעור הכנסת שתי ידיים בלבד, כי היכי דלא ליכוין ולשקול — כדי שלא יוכל להתכוין למשש בידיו ולקחת את השם

צריך לומר "לה' חטאת" אלא "לה'" בלבד. (7)

והן, השומעים את השם המפורש כשהוא יוצא מפי הכהן הגדול, היו משתחיים ועונין אחריו, כששמעו את השם יוצא מפיו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. (8)

גמרא:

למדנו במשנה שהכהן טרף [חטף] את הגורלות שבקלפי.

והוינן בה: למה לי טרף בקלפי? מדוע לא לקח הכהן הגדול את הגורלות כדרכו?

ומתריצין: כי היכי דלא ליכוין ולשקול — כדי שלא יתכוין למשמש בידיו ולהכיר מהו הגורל של השם, ויטלנו ביד ימין. ויש לחוש שיעשה זאת מפני שאם עלה הגורל ביד ימין

אומר אלא "לשם".

תוספות ישנים מבארים שרבי שמעון סובר ש"ועשהו חטאת" פירושו, שאחרי שיקריב את השעיר אשר עלה עליו הגורל ויאמר עליו "לה'" יעשהו חטאת. ולא שיאמר עליו שהוא חטאת.

8. הגמרא לעיל לז א מפרשת שלמדו מהכתוב שכך יש לענות אחרי הזכרת ה': "כי שם ה' אקרא, [אתם] הבו גודל לאלהינו" [דברים לב]. או מהפסוק: [משלי י'] "זכר צדיק לברכה". כלומר, כשאני מזכיר את ה' שהוא צדיק עולמים, תנו לו ברכה. עיין שם הערה 5.

9. כתבו תוספות ישנים, שודאי אין לחשוש שהכהן הגדול יקח את הגורל לה' ביד ימינו בכוונה, שהרי אם יעשה כך לא יצא ידי מצות הגרלה. אלא מחמת שהוא להוט שהגורל יעלה בימינו, ישכח את מצות הגרלה ויעשה כך. וכן כתבו תוספות הרא"ש והריטב"א.

אומרת שלא יאמר אדם "לה' קרבן" אלא "קרבן לה'". כי אם יאמר "לה' קרבן" יש לחוש שמא יאמר רק "לה'" ולא יגמור דיבורו, ונמצא מזכיר שם שמים לבטלה. ואם כן גם כאן צריך שיאמר "חטאת לה'!"

ותירץ ר"י: כיון שכתוב בפסוק: "את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה'" ואחר כך כתוב: "ועשהו חטאת". מכאן שצריך לומר לה' חטאת, תוספות ישנים. תוספות רא"ש וריטב"א.

ובתוספות הרא"ש כתב עוד תירוץ אחר, שלא חששו לזה אלא בקרבן יחיד. שמא יתחרט [ולא ירצה להביאו לקרבן] ולא יגמור דבריו. אבל בקרבן ציבור לא חששו.

עיין תירוצים אחרים בריטב"א ובתפארת ישראל.

7. בתורת כהנים אחרי [פרשה ב פרק ב] שנו: "ועשהו חטאת" — שיאמר "לה' חטאת". רבי ישמעאל אומר: לא היה צריך לומר חטאת. ואינו

ומקשינן: וניעבדה, נעשה את הקלפי מתכת
דכסף! וכמו כן, נעבדה [נעשנה] דזהב
ונקדישה.

ומתצינן: התורה חסה על ממונן של
ישראל. (12)

שנינו במשנה: והעלה [הכהן הגדול] שני
גורלות.

בימינו [כיון שהקלפי היתה צרה, קשה
להניע את ידיו בתוכה].

אלא, אבל למה עשו את הקלפי של חול?
נקדישה נקדיש אותה! (10)

ומתצינן: כיון שהקלפי עשויה מעץ, אם כן,
אילו היו מקדישים אותה, הוה לה נמצא
שהיתה הקלפי כלי שרת של עץ. ואנן, כלי
שרת דעץ – לא עבדינן! שאין עושים כלי
שרת אלא ממתכת בלבד. (11)

שרת. והרואה יאמר שהיא כלי שרת גמור,
ואפשר לקדש בו מנחה או לקבל בו דם [וממילא
יטעו לעשות כלי שרת מעץ]. ותירוץ זה הובא
גם בתוספות הרא"ש ובריטב"א.

ותוספות הרא"ש כתב שקושית הגמרא
"נקדשה", היינו שישתמש בה בעבודה, ויחול
עליה קדושת כלי שרת.

והריטב"א תירץ, כיון שהקלפי נעשתה לצורך
הגורל, אין צריך עבודה גמורה לקדשה, אלא
הגורל הוא העבודה המקדשת את הקלפי. שהרי
מהפסוק [במדבר ד, יב] "אשר ישרתו בס"
למדנו שהשירות בכלי מקדשו [והגורל זהו
השירות הנעשה בקלפי].

[ובמקדש דוד סימן ב תמה על דברי תוספות
ישנים, שמשמע מדבריהם שדוקא "עבודה"
מקדשת. והוכיח [כדעת הריטב"א] מכמה כלים
שלא נעשתה בהם עבודה ואף על פי כן הרי הם
כלי שרת].

12. א. לפי שנאמר בענין המצורע [ויקרא יד]
כאשר בא הכהן לראות את נגע הצרעת שבבית:
"וצוה הכהן ופנו את הבית", כדי שאם הכהן
יטמא את הבית לא יטמאו הכלים אשר בו.
ולמדו מכאן חכמים: על מה חסה התורה?
על פכין של חרס שאין להם טהרה במקוה, ואם
יטמאו צריך לשוברם.

10. כך משמעות שאלת הגמרא בפשטות,
שיקדיש את הקלפי בפיו. וכן נראה מלשון
תוספות ישנים [ד"ה אם כן]. אבל מתוספות
הרא"ש [ד"ה אם כן] נראה שהגמרא הקשתה
שיביא את הקלפי מדמי הלשכה.

והטעם שיש להקדיש את הקלפי, הוא משום
כבוד והידור מצוה, שתבוא משל קדש. תוספות
ישנים, תוספות הרא"ש, ריטב"א.

11. א. במסכת סוכה [נ ב ושם נסמן] נחלקו
תנאים בכלי שרת שעשאן של עץ. רבי פוסל
ורבי יוסי בר יהודה מכשיר. [ושם התבאר
טעמם]. וכתב תוספות הרא"ש שסוגייתנו כדעת
רבי. אבל לרבי יוסי ברבי יהודה כלי שרת של
עץ כשרים.

והריטב"א כתב שאפילו לרבי יוסי בר יהודה,
מדרבנן לא עושים כלי שרת עץ [עיינן תוספות
ישנים, ונראה שכוונתם כדברי הריטב"א].

ב. הראשונים הקשו על דברי הגמרא כאן
[שאם יקדיש את הקלפי היא תיעשה כלי שרת].
הרי כלי שרת אינם מתקדשים בקדושת כלי שרת
אלא רק אם עובדים בהם עבודת הקרבנות.
והגמרא להלן בעמוד ב אומרת שהגולה אינה
בגדר "עבודה".

ותירצו תוספות ישנים: כוונת הגמרא שאם
יקדישו את הקלפי, הרי זה נראה כאילו היא כלי

אם בימינו של כהן גדול עולה השם, היה הסגן אומר לו: אישי כהן גדול, הגבה ימינך!

ואם בימינו של הסגן עולה השם, היה ראש בית אב אומר לו לכהן גדול: דבר מילך [דבריך], ואמור "לה' חטאת"!⁽¹⁴⁾

הגמרא מביאה ברייתא החולקת על דין זה שבמשנה:

מתניתין — דלא כי האי תנא. משנתנו היא שלא כדברי התנא הזה שבברייתא שלפנינו:

דתניא: רבי יהודה אומר משום [בשם] רבי אליעזר: הסגן וכהן גדול מכניסין כל אחד מהן את ידן הימנית בקלפי.⁽¹³⁾

קשה: הרי כל עבודות יום הכיפורים אינן נעשות אלא על ידי הכהן הגדול [לעיל לב ב], ואם כן איך הכניס הסגן את ידו יחד עם הכהן הגדול? ותירצו התוספות ישנים שני תירוצים: א. כיון שהכהן הגדול מוציא גורל אחד, אם כן הרי עשה בעצמו את עיקר ההגרלה. שהרי אם מתברר שהשעיר הימיני לה', ממילא השעיר השני לעזאזל. ולכן העלאת הגורל השני אינה עבודה גמורה. [כך נראה ביאור דברייהם, ועיין מה שהקשו משעיר שמת אחרי ההגרלה. ותירוצם. ובתוספות הרא"ש כתב כעין תירוץ זה בסגנון אחר. עיין שם].

ב. לקמן בעמוד ב הגמרא אומרת שההגרלה אינה בגדר "עבודה" [ועיין שם מה שנבאר בזה]. [והריטב"א תירץ עוד: כיון שהגורל השני אינו יכול להעשות ביד ימינו של הכהן הגדול אלא בשמאלו אין זה חובת כהן גדול. ועיין תוספות ישנים ד"ה כי הדרין].

והמאירי לקמן בעמוד ב ד"ה הגרלה כתב שהגרלה זו מעכבת. ולכן אם עשאה זר, פסולה. ונראה שסובר כהתוספות רי"ד, שהתנא כאן סובר הגרלה אינה מעכבת בדיעבד [וצריך לומר שרבי יהודה אמר כך בשם רבי אלעזר. אף על פי שהוא עצמו אפשר שאינו סובר כן כדלקמן ע"ב].

14. למה לא אמר לסגן הגבה ימינך [כדרך שאמרו לכהן גדול שעלה השם בימינו]? תירצו תוספות ישנים שני תירוצים:

אם כן קל וחומר לממון חשוב [כגון זהב וכסף — שאין לעשות מהם את הקלפי]. ואם כך חסה התורה על ממון מצורעים שחטאו, [שהצרת באה על חטא. מאירי]. קל וחומר שהתורה חסה על ממון הצדיקים, רש"י. מאירי.

ב. הריטב"א התקשה: הרי מצינו שעשו כלי שרת מזהב אף על פי שלא היו חייבים בזה: מונבו המלך עשה את ידות הכלים שבמקדש זהב [לעיל לו א], ואת הגורלות עצמם עשאו בן גמלא של זהב [שם]. והרי התורה חסה על ממונם של ישראל!

וכתב הריטב"א שדוקא בקלפי התורה חסה על ממון ישראל, מפני שאינה עבודה חשובה [מה שאין כן ידות הכלים]. ואינה אלא פעם אחת בשנה [מה שאין כן ידות הכלים שעובדים בהם תדיר], ואין הקלפי עצמו מן התורה. מה שאין כן גורלות, שהם מן התורה. ועוד, שהשם כתוב באחד מהם.

ובמה שמבואר מדבריו שאין הקלפי מדאורייתא, כן הביאו תוספות ישנים בתחילת הפרק בשם הירושלמי. אבל בשם תורת כהנים כתבו, שדרשו זאת מפסוק. ועיין תוספות הרא"ש והריטב"א לקמן לט ב ד"ה אמר רבי ינאי הביא שיש סוברים שנתנה בקלפי מדאורייתא.

13. לקמן בעמוד ב הגמרא אומרת שההגרלה מעכבת בדיעבד לדעת רבי יהודה. [ללישנא בתרא כך אמר רבי יוחנן עיין שם]. וכיון שכך,

שמאלו של הכהן הגדול וימינו של הסגן, כי הדדי נינהו, שווים הם בחשיבותם. (15)

והגמרא מבררת מיהו התנא ששנה את משנתנו:

והוינן בה: ומאן האי תנא — מי הוא התנא דפליג החולק עליה דרבי יהודה?

ומשנינן: רבי הנינא סגן הכהנים הוא.

דתניא: רבי הנינא סגן הכהנים אומר: למה עמד הסגן מימין הכהן הגדול? מפני שאם אירע בו פסול בכהן הגדול, היה נכנס הסגן ומשמש תחתיו.

ומשמע, לפני שאירע פסול בכהן הגדול לא שימש הסגן בעבודה כלל. ומכאן שהכהן הגדול עצמו העלה את שני הגורלות, ואילו הסגן לא העלה אפילו גורל אחד. (16)

ולמדנו מדברי הגמרא, שהיה סימן טוב

ומקשינן על דברי הברייתא: ונימא ליה סגן יאמר הסגן לכהן הגדול: דבר דבריך ואמור "לה' חטאת"! ולמה אמר זאת ראש בית האב [שהוא פחות חשוב מן הסגן]?

ומתריצין: כיון דלא סליק בידיה — כיון שלא עלה השם ביד הכהן הגדול, אלא ביד הסגן, הרי אם הסגן גם יאמר לו "אמור לה' חטאת!" חלשא דעתיה [תיפול רוחו של הכהן הגדול].

והוינן בה: במאי קא מיפלגי, במה נחלקו התנא שבמשנתנו [הסובר שהכהן הגדול הכניס את שתי ידיו], והתנא שבברייתא [הסובר שהכהן הגדול והסגן הכניסו את ידן הימנית]?

ומשנינן: מר — התנא שבברייתא, סבר: מימנא דסגן עדיף, חשובה היא יותר משמאליה דכהן גדול.

ואילו מר — התנא שבמשנה, סבר כי

הכהן הגדול שווים, העדיפו שהכהן הגדול יעבוד כשאר עבודות היום. [על פי שיח יצחק ד"ה במאי קמיפלגי].

ב. הטעם בדברי הברייתא שימין הסגן עדיפה על שמאל הכהן הגדול, כנראה על פי הגמרא בזבחים טו ב, שעבודת הקדשים בשמאל פסולה. ואילו משנתנו סוברת ששמאל הכהן גדול כשרה, כיון שאינו יכול לעבוד בימינו. שהרי בימינו הוציא את הגורל השני. וכעין זה הכנסת כף ומחתה כשר בשמאל [הכנסת הכף] כיון שאינו יכול בימין. תוספות הרא"ש. ותוספות ישנים. [ויש טעות סופר בלשון תוספות ישנים].

16. ומה שהסגן אמר "הגבה ימינך" אין זה נקרא שימוש כלל. שהרי אין זו עבודה.

א. לכהן גדול אמרו כך, שמא ישכח שהגורל לה' עלה בימינו מפני שהוא טרוד. אבל הסגן אינו טרוד ולא ישכח [כן נראה מלשונם. ועיין ריטב"א שכתב בסגנון אחר].

ב. לא רצו לבייש את הכהן הגדול [וכן כתב תוספות הרא"ש].

15. א. וכיון שכך עדיף לעשות את עבודות יום הכיפורים על ידי הכהן הגדול שהרי עבודות היום אינן נעשות אלא על ידי הכהן הגדול [לעיל לב, ב].

אמנם אין הגרלת הסגן נחשבת עבודה גמורה [כמו שהתבאר לעיל הערה 31] ולכן למאן דאמר שימינו של הסגן חשובה יותר משמאלו של הכהן הגדול, העדיפו שהסגן יעבוד בידו הימנית. אבל לתנא של משנתנו שימין הסגן ושמאל

מלבין תמיד, והיה בכך סימן שמחל הקדוש ברוך הוא לישראל.⁽¹⁷⁾ אבל מכאן ואילך, לאחר שמת, פעמים היה הלשון מלבין, ופעמים אינו מלבין.

ג. ובשנות כהונתו של שמעון הצדיק היה נר מערבי⁽¹⁸⁾ שבמנורה דולק יותר משאר נרות המנורה. שאר הנרות דלקו מערב עד בוקר, ואילו הנר המערבי דלק מערב עד ערב שאחריו [ריטב"א בהסבר דברי רש"י⁽¹⁹⁾]. אבל מכאן ואילך לאחר שמת, פעמים דולק, פעמים כבה כשאר הנרות.

ד. ובזמן שמעון הצדיק היה אש של מערכה [שבראש המזבח] מתגבר ודולק היטב כל היום, ולא היו הכהנים צריכין להביא עצים במשך היום ולהוסיפם למערכה, חוץ משני גזירי עצים⁽²⁰⁾ שהיו הכהנים מוסיפים

לישראל כאשר היה השם עולה בימין הכהן הגדול. והגמרא מביאה כמה ברייתות בענין זה:

תנו רבנן:

הברייתא מספרת את גדולתו של שמעון הצדיק, שבאותו זמן שהוא שימש בכהונה גדולה נעשו בו חמשה נסים לישראל:

א. באותן ארבעים שנה ששמש בהן שמעון הצדיק בכהונה גדולה, היה גורל לה' עולה תמיד בימין. אבל מכאן ואילך, משמת שמעון הצדיק, פעמים היה הגורל לה' עולה בימין, ופעמים היה עולה בשמאל.

ב. ובשנות כהונתו של שמעון הצדיק, היה לשון של זהרית שבראש שעיר המשתלח

17. [ישעיה א]: "אם יהיו חטאיכם כשנים [צמר אדום, הנקרא צבע שני], כשלג ילבינו". רש"י.

18. נחלקו תנאים [במנחות צח ב] איך היתה המנורה עומדת: יש אומרים שקני המנורה היו מסודרים ממזרח למערב. ויש אומרים, שהיו מסודרים מצפון לדרום.

לדברי האומרים שקני המנורה היו מסודרים ממזרח למערב, נר מערבי הוא הנר השני ממזרח [ונקרא מערבי מפני שהוא ממערב לנר הראשון שפגש בכניסתו לעזרה, שפתח העזרה במזרח]. ואילו לאומרים שקני המנורה היו מסודרים מן הצפון לדרום, נר מערבי הוא האמצעי, ונקרא מערבי מפני שפתלתו היתה נוטה כלפי מערב. מה שאין כן שאר הנרות, היטו את פתילתם כלפי הנר האמצעי, שנאמר: "אל מול פני המנורה [אמצע המנורה] יאירו שבעת הנרות" [במדבר ח]. רש"י על פי מנחות צח ב.

19. מלשון רש"י כאן נראה שבנר מערבי סיים את ההטבה שבשחרית. אבל במסכת שבת [כב ב] כתב רש"י שלא היטיבו את הנר המערבי בבקר אלא בין הערבים בלבד, וכבר העיר על זה המהרש"א. והריטב"א מיישב את לשון רש"י כאן כפירושו במסכת שבת. ועיין רש"י שבת כב ב ד"ה ובה היה. ותוספות שם ד"ה ובה.

20. נאמר [בויקרא ו, ה]: "והאש על המזבח תוקד בו... ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר". ודרשו חז"ל [לעיל לג א ועוד] שעל האש שבמערכה הגדולה הוסיפו שני גזירי עצים. כתב החזון איש [מנחות כג ו] שהמיוחד בשני גזירי העצים הללו שהכהן היה מסדר אותם אחרי שכבר הבעירו את האש על המערכה [ועיין במקדש דוד לב ד שדך אם הוספת שני גזירין היתה לפני ההבערה או אחריה].

רבה אמר מהכא מכאן למדו שחמצן הוא גזולן: שנאמר [ישעיה א יז]: "למדו היטב, דרשו משפט, אשרו [חזקון] חמוץ [נגזל]".

ודרך אגב מביאה הגמרא דרשא שדרשו חז"ל במסכת סנהדרין [לה א] על סוף הפסוק: "אשרו חמוץ".

ודייקו חכמים "אשרו חמוץ" חזקו את הנגזל, ואל תאשרו חומץ [ואל תחזקו את הגזולן]. מכאן שנזקקין לתובע תחילה.

[כגון: ראובן הלוח לשמעון מעות. ותבע אותו בבית דין לשלם, ענה שמעון: משכון היה לי ביד ראובן והתקלקל או אבד, וראובן חייב בשמירתו למדו חכמים מהפסוק שבית הדין מטפלים תחילה בתביעת המלוה. ורק אחרי ששמעון ישלם, מטפלים בטענת שמעון בענין המשכון. רש"י סנהדרין לה א ועיין תוספות שם].

למערכה בין הערביים⁽¹⁾ כדי לקיים מצות "ונתן עליה הכהן עצים" [שמכאן למדו שצריך להוסיף על המערכה הדולקת שני גזירי עצים לפני קרבן תמיד של בין הערביים].

אבל, מכאן ואילך, לאחר שמת שמעון הצדיק, פעמים היה האש מתגבר, ופעמים אין מתגבר. ולא היו הכהנים נמנעים מלהביא עצים ולהוסיף למערכה במשך כל היום כולו כדי להגביר את האש.

ומעשה בגררן אחד שנטל חלקו וחלק חבירו ל-ט-ב [גרגרן אחר], והיו קורין אותו בן חמצן — גזולן, עד יום מותו⁽¹⁾.

אמר רבה בר שילא מאי קרא — מאיזה פסוק אנו למדים שחמצן הוא גזולן?

שנאמר [תהילים עא ד] "אלהי, פלטני מיד רשע, מכף מעול [עושה עול] וחומץ [נגזל]"⁽²⁾.

שחטפו ואכלו?

ותירצו: שאר הגרגרנים חטפו את חלק הצנועים שלא הקפידו שיקחו את חלקם. אבל אותו אדם חטף מחלק הגרגרנים שהקפידו שלא יקחו את חלקם והרי זו גזילה. [כן יש לפרש את תירוצם הראשון על פי תוספות קידושין ג א. וכן פירש מהרש"א בחידושי אגדות].

עוד תירצו: אחרים היו חוטפים מחלק אנשים שלא הקפידו אם חטפו מהם [אפילו גרגרנים] ואותו אדם חטף מאדם שהקפיד שלא יחטפו ממנו.

2. "חמצן" הוא מלשון חמסן. רש"י ורד"ק בתהילים שם.

21. פעמיים ביום הוסיפו שני גזירי עצים: בבקר לכבוד תמיד של שחר, ובין הערביים לכבוד התמיד של בין הערביים. חזון איש מנחות כג ו על פי הגמרא מנחות פט ב. [ולעיל כו ב הגמרא דורשת זאת מפסוקים]. ופירש רש"י שכוונת הגמרא כאן לשני גזירי עצים של בין הערביים. ותמה הב"ח בהגהותיו מדוע רש"י לא הזכיר גם את שני גזירי עצים שבשחרית? שהרי גם הם חובה!

והרש"ש תירץ שלא נצרך להזכיר אותם, מפני שפשוט שכאשר עסקו בסידור המערכות בשחרית ודאי סידרו אז גם את הגזירין.

1. תוספות הקשו: מדוע קראו דוקא לאותו אדם "חמצן"? במה הוא היה שונה משאר הגרגרנים